

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 221/1-ХIII/13 20.02.2014. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој Х редовној седници, 20.02.2014. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: СРЕДЊОЕВРОПСКИ УТИЦАЈИ НА РАЗВОЈ БЕОГРАДСКЕ АРХИТЕКТУРЕ (1919-1941), докторанда Биљане Мишић.

За ментора је одређен проф. др Александар Кадијевић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Филозофски Факултет 04/1-2 бр. 6/2471 (број захтева) 21.02.2014. (датум)	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
--	--

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Средњоевропски утицаји на развој београдске архитектуре 1919-1941.

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Биљана (Борислав) Мишић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2003. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је магистарска теза одбрањена: _____

Година одбране мастер рада: _____

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 20.02.2014. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Биљану Мишић

Име и презиме ментора: Александар Кадијевић

Звање: доктор наука, редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Arhitektura Beograda 1950-2012. Mihajlo Mitrović*, Prostor 21, Zagreb 2013, 190. **SCI LIST, AHCI, M23**
2. *Expressionism and Serbian industrial architecture*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 41, Нови Сад 2013, 103-110. **M51**
3. *Архитекта Момир Коруновић и ратна 1912.година*, Архитектура и урбанизам 37, Београд 2013, 43-49. **M51**
4. *Одјеци Првог балканског рата у српској архитектури*, у: Први Балкански рат 1912/1913.године: друштвени и цивилизацијски смисао, књ.1 (ур.А.Растовић), Ниш 2013, 127-144. Тематски зборник радова са међународним учешћем **M14**
5. *Strategije novog srpskog sakralnog graditeljstva i njegov uticaj na neposredno okruženje (1990-2012)*, Zbornik seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu 9, Beograd 2013, 103-113.

M51

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум 7.2.2014

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

БИОГРАФИЈА

Биљана (Борислав) Мишић, дипломирани историчар уметности
Образовање и радно искуство:

Студије историје уметности на Филозофском факултету Универзитета у Београду завршила 2003. године. Од септембра 2003. запослена у Заводу за заштиту споменика културе града Београда на пословима у оквиру Документационог центра, као и у области истраживања фондова, валоризације, израде елабората за потребе утврђивања културних добара и регулационих планова. Члан је Друштва конзерватора Србије од 2004. године. Докторске студије Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је 2012. године на Одељењу за историју уметности код ментора проф. др Александра Кадијевића.

Референце:

- Елаборати за потребе утврђивања културних добара: Кућа трговца Душана Лазића, Вила Стевке Милићевић, Центар Месне заједнице „Фонтана“ у Новом Београду, Београдски сајам, Палата Савезног извршног већа у Новом Београду, Термоелектрана „Снага и светлост“, Главна пошта, Кућа Геце Кона, Зграда Војногеографског института, Дворски комплекс на Дедињу, Хангар Старог аеродрома у Новом Београду, Евангеличка црква – Битеф театар, Музеј ваздухопловства у Сурчину, Кућа грађевинара Карла Кнола у Београду, Зграда са сликарским атељеима и галеријом Салона Музеја савремене уметности у Београду.
- Израда Предлога за утврђивање културних добара од изузетног значаја: Дом Народне скупштине, Дворски комплекс на Теразијама, Музеј савремене уметности у Београду.
- Изложба „200 година ослобођеног Београда“, април 2006. – фебруар 2007.
- Изложба „Из истог угла некад и сад“, Ноћ музеја 2008.
- Стручно вођење „Палата Савезног извршног већа“, Недеља архитектуре – 2008/2009.

- Места страдања жртава фашистичког терора на подручју града Београда, студија, 2008.
- Руководилац пројекта Дигитализација документације Завода за заштиту споменика културе града Београда.
- Члан техничког тима за израду докумената у оквиру Пројекта „Рехабилитација културног наслеђа - Србија“ Савета Европе (пројекат данас носи назив „Љубљански процес II – Рехабилитација нашег заједничког наслеђа“): Астрономска опсерваторија на Звездари и Стакленик Ботаничке баште „Јевремовац“ у Београду.
- Истраживање фонда савремене архитектуре Београда, 2008-2010.
- „Београдско наслеђе 011“ – ДВД презентација, 2009.
- CD каталог „Непокретна културна добра на подручју града Београда“, Београд, 2010.
- Истраживање „Јавни споменици и спомен обележја на подручју Града Београда“, 2011-2013.
- Изложба „Мултикултурни Београд – споменичко наслеђе“, септембар 2011. – сарадник на изложби.
- Један од водитеља (у тиму са историчарима уметности Сашом Михајлов и Милошем Јуришићем) Треће групе стручне праксе „О архитектури Београда“, одржане 7. јуна 2013. године у организацији Филозофског факултета у Београду и ДОСОМОМО Србија.

БИБЛИОГРАФИЈА

Објављени радови:

- *Ефемерни спектакл – проглашење Краљевине Србије 1882*, Наслеђе, VI, Београд, 2005, 85-106.
- *Београдски сајам*, Наслеђе, VII, Београд, 2006, 127-149.
- *Палата Савезног извршног већа у Новом Београду*, Наслеђе, VIII, Београд, 2007, 129-150.
- *Капетан Мишино здање*, каталог споменика културе, Београд, 2008.
- *Споменик на месту смрти деспота Стефана Лазаревића*, каталог споменика културе, Београд, 2008.
- (у коауторству са С. Михајлов), *Палата Главне поште у Београду*, Наслеђе, IX, Београд, 2008, 239-264.
- *Palata Saveznog izvršnog veća – simbol jednog vremena*, DaNS, br.63, Novi Sad, oktobar 2008, 52-53.
- *Дом Народне скупштине*, каталог споменика културе, Београд, 2010.
- *О вредновању и заштити послератне архитектуре Београда*, Наслеђе, XI, Београд, 2010, 195-208.
- *On the valorisation and protection of Belgrade's post-WWII architecture*, International conference intervention approaches for the 20th century architectural heritage, Madrid, 14-16, june 2011, Proceedings (CD).
- *Палата Савезног извршног већа у Новом Београду. Историја грађења. Од Председништва владе ФНРЈ до Палате „Србија“*, Београд, 2011.
- *Евангеличка црква – Битеф театар*, Наслеђе, XII, Београд, 2011, 145-167.
- *Народно позориште у Београду*, каталог споменика културе, Београд, 2011.
- (Коаутор у оквиру ауторског тима Завода за заштиту споменика културе града Београда), *Елаборат о местима страдања жртава фашистичког терора на подручју Града Београда и предузети конзерваторско-реставраторски радови на спомен обележјима*, Зборник радова Истраживања и меморијализација геноцида и ратних злочина, Београд, 2012, 145-190.
- *Музеј ваздухопловства у Београду*, Наслеђе, XIII, Београд, 2012, 127-151.
- *Приказ књиге: Валентина Брдар, Иво Куртовић*, Гласник Друштва конзерватора Србије, бр. 36, Београд, 2012, 140-141.

- *Пословно-стамбена зграда Петра Јанковића*, каталог споменика културе, Београд, 2012.

У припреми:

- *Зграда Старог двора*, каталог споменика културе, Београд 2013.

- *Хангар Старог аеродрома – сведочанство првог ваздушног пристаништа у Београду*, Наслеђе, XIV, Београд, 2013, 95-114.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ
Биљана Мишић

СРЕДЊОЕВРОПСКИ УТИЦАЈИ НА РАЗВОЈ БЕОГРАДСКЕ АРХИТЕКТУРЕ 1919-1941.

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања представљају архитектонска дела, идеје и ставови развијени у међуратном Београду под утицајем средњоевропских градитељских концепција и норми.

Студиозно проучавање архитектонских спона Београда и средњоевропског културног простора, до сада није конзистентно и свеобухватно спроведено у домаћој историографији. Међутим, у појединим научним студијама о развоју архитектуре у Србији, у склопу посматрања других важних уметничких појава и процеса, кроз примере стваралаштва одређених аутора или градитељских остварења изнета су и значајна тумачења средњоевропских утицаја. Један од првих истраживача новије српске архитектуре Зоран Маневић, у докторској дисертацији *Појава модерне архитектуре у Србији*, (Београд, 1979) у разматрању општих европских кретања и њиховом одјеку у нашој архитектури, скренуо је пажњу на кључне догађаје и примере који су допринели њеном приближавању средњоевропским тековинама. Александар Кадијевић, у прегледу *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX- средина XX века)*, (Београд, 1997), примарно расветљавајући генезу и развој националног стила на нашим просторима у временском распону од сто година, издваја и утицаје средњоевропских схватања који су током међуратног раздобља нашли свој пуни израз у национално оријентисаном стваралаштву домаћих градитеља,

нарочито Момира Коруновића. Исти аутор у монографији *Естетика архитектуре академизма XIX-XX век*, (Београд, 2005) указује на најзначајније средњоевропске узоре, па чак и директне предлошке обликовања најрепрезентативнијих примера академске архитектуре Београда, стављајући их у контекст општих европских уметничких опредељења тог времена. Љиљана Благојевић у студијама: *Moderna kuća u Beogradu (1920-1941)*, (Београд, 2000) и *Modernism in Serbia, The Elusive Margins of Belgrade Architecture 1919-1941*, (Cambridge (Mass.), 2003), бавећи се елементима, одликама и диметима модерних појава у Београду и Србији, остварених кроз преузимање теоријских ставова, обликовних метода и начина организације простора, документује и повезаност појединих домаћих аутора са савременим средњоевропским архитектонским схватањима. Александар Игњатовић, у делу *Југословенство у архитектури 1904-1941* (Београд, 2007), у склопу истраживања југословенског идентитета у градитељству, износи тумачење односа домаће средине према општем европском и средњоевропском културном простору.

Истраживање општих и појединачних културних и уметничких утицаја из Средње Европе спроведено је у домаћој историографији у неколико научних студија и прилога. Предраг В. Милошевић у монографији *Архитектура у Краљевини Југославији: Сарајево 1918-41*, (Србиње, 1997), тумачећи првенствено модерну архитектуру овог југословенског града кроз анализу главних токова и појединачних примера, указује на њено средњоевропско порекло. Главна тежња у делу *Чешко-српске архитектонске везе 1918-1941*, (Београд, 2004) ауторке Тање Дамљановић, јесте свеобухватан приказ интензивног односа београдских архитеката са чешком градитељском средином путем образовања, сарадње са прашким колегама и институцијама, као и кроз индиректне утицаје. Међу историографским прилозима који расветљавају поједине аспекте утицаја средњоевропске архитектуре код нас, значајни су радови Александра Кадијевића *У трагању за узорима Дома Народне скупштине*, (Наслеђе, VI, Београд, 2005, 45-54) и *Експресионизам у београдској архитектури 1918-1941*, (Наслеђе, XIII, Београд, 2012, 59-77), у којима су изнета нова тумачења градитељских узора појединих архитектонских остварења и стваралачких тенденција у београдској средини. Љиљана Благојевић у прилогу *Raumplan у породичним кућама архитекта Милана Злоковића: интерпретација и реализација изворног концепта*, (Архитектура урбанизам, бр. 5, Београд, 1998, 43-55) разматра дело једног од водећих београдских модерних 7

архитеката у светлу одраза савремених средњоевропских стремљења и посебно прихватања просторног концепта *Raumplan* бечког архитекта Адолфа Лоса. Допринос тумачењу веза Београда са средњоевропским уметничким простором у периоду између два светска рата представљају и историографски радови посвећени културним односима у најширем смислу. У тротомној монографији *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*, (Београд, 1997), Љубодраг Димић разматра утицај државне културне политике на све аспекте друштвеног живота, те тако и на уметничко стваралаштво и његову повезаност са европским и средњоевропским кругом. У делу *Београд и Европа 1918-1941: европски утицаји на процес модернизације Београда*, (Београд, 1992) Предраг Марковић указује на елементе и утицаје напредних средина, међу којима и Средње Европе, који су допринели европеизацији београдске културе и друштва у целини. Ранка Гашић, у студији *Београд у ходу ка Европи: културни утицаји Британије и Немачке на београдску елиту 1918-1941*. (Београд, 2005), тумачећи природу и начине којима су везе са ове две европске државе остварене током међуратног периода у свим сегментима друштвеног и културног деловања, начинила је и посебан осврт на њихове утицаје у домену уметничког стваралаштва.

Проучавање предмета овог рада, узимајући у обзир до сада истражене области, биће усмерено ка добијању што целовитијег прегледа и вредновања београдске архитектуре међуратног периода настале под утицајем средњоевропског теоријског и практичног архитектонског схватања. Истраживање полази од чињенице да су средњоевропски архитектонски утицаји на београдско градитељство били доминантни у периоду који непосредно претходи временском оквиру предмета рада, односно до 1914. године. Са завршетком Првог светског рата и оснивањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца отпочело је раздобље нове политичке и културне оријентације државе, која је Беч и Средњу Европу заменила француским утицајем у свим сферама друштвеног живота. Ипак, традиционална припадност средњоевропском простору одредила је даљу повезаност и усмереност београдске и читаве југословенске културне и уметничке сцене ка Средњој Европи као извору свежих, иновативних и чак авангардних идеја. Праћење утицаја средњоевропског порекла у београдској архитектури одвијаће се кроз проучавање, препознавање и вредновање њихових различитих манифестација: од 8

реализованих и нереализованих пројеката чији су аутори водећи архитекти из главних центара Средње Европе, преко деловања домаћих градитеља школованих на средњоевропским уметничким школама, нарочито у Прагу (М. Коруновић, С. Лазић, Ј. Дубови, Н. Добровић) и Бечу (Д. Бабић), до посредних и непосредних одјека средњоевропске архитектонске мисли путем часописа, стручне литературе, предавања, изложби, конгресних и сајамских приредби, архитектонских и урбанистичких конкурса, педагошког и научно-истраживачког рада поједних аутора, сарадње у оквиру мешовитих културних удружења и лига. Утицаји који су предмет истраживања овог рада биће праћени кроз два главна тока који су обележили међуратну архитектуру не само Београда већ и читаве Европе: угледање и тражење предлога у остварењима еклектичне архитектуре средњоевропских градова првенствено у домену јавног градитељства; и продор модерних архитектонских схватања, изражених у градитељству приватних објеката и грађевина спортске, социјалне, здравствене, образовне и других савремених намена.

Резултати истраживања ове теме могли би да нађу своју примену у будућим проучавањима сличних појава у ширем опсегу историје српске архитектуре посматраног периода. Досадашња недовољна истраженост теме и будућа примена очекиваних резултата проучавања, главни су аргументи у оправдавању одабира предмета истраживања.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се на основу критичког и објективног односа према прикупљеним изворима начини што целовитији преглед изграђених и пројектованих објеката, архитектонских појава и догађаја, насталих под утицајем средњоевропских градитељских схватања, као и да се на основу темељне анализе спроведе валоризација и одреди место београдске архитектуре у односу на савремену регионалну и европску градитељску праксу међуратног периода. Испитивање константности, интензитета и природе средњоевропских утицаја у нашој средини треба да укаже на то колико су основне карактеристике тих утицаја утиснуте у целокупно београдско и југословенско стваралаштво међуратног раздобља. 9

Важан циљ је да се уоче и дефинишу опште карактеристике београдске архитектуре које је повезују са средњоевропским примерима, али и специфичности настале под утицајем локалне традиције, које је дефинишу као самосвојно градитељско и урбанистичко наслеђе. Пажња ће бити посвећена утврђивању особености београдске архитектуре настале преплитањем наслеђених архитектонских схватања и утицаја одређених кретања у Средњој Европи и Европи уопште. Такође, са аспекта присутности средњоевропских утицаја, биће разматране сличности и разлике између архитектонске продукције Београда и оне настале у истом периоду у другим југословенским центрима, Љубљани, Загребу и Сарајеву.

Посебан циљ представљаће расветљавање утицаја средњоевропског градитељског искуства на појаву нових архитектонских облика и процеса мењања естетских норми и просторне организације објеката, у складу са савременим концепцијама и задацима архитектуре. Истраживање у оквиру тог циља треба да да одговор на питање колико је београдска архитектура заснована на средњоевропским премисама била способна да делује на сопствену друштвену средину, како у домену подизања јавних, стамбених и пословних зграда, тако и у области социјалне и здравствене архитектуре, која се у нашој средини као важна тема у пуном значењу јавила управо у међуратном периоду. Крајњи циљ истраживања је утврђивање и изношење закључака о томе колико и на који начин су средњоевропски утицаји одредили развој београдског градитељства међуратног раздобља. Кроз испитивање релација између водећих уметничких центара Средње Европе и Београда разматраће се колико су ти односи са собом носили и посредне утицаје других важних уметничких средина, Париза, Амстердама и Москве. Анализом и утврђивањем домета архитектуре настале под средњоевропским утицајима, настојаће се да се да објективна оцена њене успешности у постизању основних културних, друштвених и социјалних циљева.

Кључни циљ истраживања је изношење синтезног приказа и запажања о чињеницама, карактеристикама и вредностима међуратне архитектуре и урбанизма Београда у контексту општих друштвених, културних и градитељских стремљења Средње Европе и Европе између два светска рата. 10

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ

Истраживање је базирано на пет полазних претпоставки које се односе на појаву, генезу, карактер и значај утицаја средњоевропског културног простора на београдску архитектуру између два светска рата. Основне хипотезе истраживања су:

Београдска архитектура међуратног периода је у концепцијском погледу била знатно утемељена на новијим средњоевропским градитељским искуствима.

Архитектонско и урбанистичко стваралаштво настало под средњоевропским утицајима подигло је културни и социјални ниво средине и у целини допринело еманципацији међуратног друштва Београда.

Присутност средњоевропских културних модела препознатљива је на примерима јавне државне архитектуре, како на онима насталим према узорима историјских стилова током двадесетих година, тако и на онима обликованим под утицајем архитектуре тоталитарних режима крајем тридесетих година прошлог века.

Утицаји тенденција модерног средњоевропског градитељства довели су до систематског бављења новим темама и пројектним задацима у београдској средини.

Архитектонске и урбанистичке идеје које су се под утицајем средњоевропског градитељства јавиле у Београду током међуратног периода, значајно су одредиле даљи развој његове архитектуре, и у послератном раздобљу.

НАУЧНИ МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

У сврху постизања што обухватнијег прегледа архитектонског стваралаштва у Београду током међуратног периода кроз одређивање његовог односа према уметничким утицајима из Средње Европе неопходно је спровести мултидисциплинарно истраживање, које ће поред главних токова таквих тенденција, обухватити и шире културне, политичке, друштвене и социјалне равни феномена. Архитектонске појаве посматране са аспекта довољне историјске и идеолошке дистанце биће тумачене у 11

оквиру контекста у којем су настале, што посебно има значај у односу на комплексну друштвену и политичку стварност која се рефлектовала и на уметничко, па самим тим и архитектонско стваралаштво Београда међуратног раздобља (А. Кадијевић, *Видови дистанцирања од појава током њиховог тумачења у архитектонској историографији*, Наслеђе, X, Београд, 2009).

Успостављање научно аргументоване анализе подразумева стварање јасно дефинисаног оквира теме (А. Кадијевић, *Прилог методологији тумачења архитектонске историје: карактерисање, класификовање и периодизовање издвојених појава*, Уметност, архитектура, дизајн, Панчево, 2007). Одређивање оквира овог рада се примарно односи на јасно дефинисање појма средњоевропских утицаја. Под Средњом Европом у најширем смислу подразумева се европски простор од Балтика до Балканског полуострва, што Србију и Београд чини граничним делом тог пространог геополитичког круга. Ипак, за потребе овог истраживања, фокус ће бити на утицајима оних земаља и центара који су били најдоминантнији у нашој средини (Чехословачка, Немачка, Аустрија, Мађарска). Када је реч о културним и уметничким утицајима важно питање представља повлачење граница у домену стваралаштва, с обзиром да су преко средњоевропских културних центара у нашу средину посредно стизали и други утицаји, посебно архитектуре Париза, амстердамске школе и Москве. Стога средњоевропске утицаје на београдско градитељство међуратног периода треба посматрати у ширем контексту који обухвата и посредне утицаје других напредних уметничких средина.

Истраживање у оквиру монографске студије подразумева утврђивање прецизне и одрживе периодизације рада, тачног датовања и топографског одређивања појава и догађаја, а у циљу заокруженог и слојевитог расветљавања предмета проучавања (А. Кадијевић, *Врсте историографских дела: монографија*, Архитектура 95, Београд 2005). Периодизација ће бити усаглашена са научно успостављеном поделом на три периода у архитектонском стваралаштву међуратног раздобља (З. Маневић, *Појава модерне архитектуре у Србији*, рукопис докторске дисертације, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 1979), који прате кључне датуме историјских и друштвено-политичких збивања у Београду и Краљевини СХС/Југославији (1918-1929; 1929-1934; 1934-1941). Датовање и топографско лоцирање појава и догађаја ослањаће се на податке прикупљене из изворне архивске грађе и у току теренских истраживања. 12

Истраживачки рад ће бити базиран на сакупљању и систематизацији историјских извора и грађе, као и на њиховој критичкој анализи. Синтеза анализираних података биће заснована на упоредном методу, који подразумева довођење посматраних појава у директну везу са догађајима и савременим кретањима на регионалној и средњоевропској архитектонској сцени. На основу синтезе података и селекције примера пројеката и изведених објеката, биће изнети ставови, вредновања и закључци. Интерпретативни поступак имаће за циљ да омогући тумачење архитектонских и уметничких појава у ширем друштвеном и културном контексту (С. Ћирковић, *Увод у историјске студије*, Београд 1968) .

Документи коришћени у истраживању биће прикупљени у архивским, музејским и библиотечким институцијама у Београду, Прагу, Бечу, Будимпешти, Дармштату, Берлину, Љубљани, Сарајеву и Загребу, као и у приватним заоставштинама архитеката, и обухватаће примарне (непосредне) и секундарне (посредне) изворе. Примарне изворе, поред оригиналне планске и техничке документације, чиниће и историјска фотодокументација, писана архивска грађа (службена и приватна писма, регистри, дипломе, административни акти, пословни и правни документи, мемоарски и аутобиографски записи), као и критичка савремена публицистика (ауторски прилози објављени у дневној штампи и стручној периодици, посвећени актуелним архитектонским реализацијама, конкурсним утакмицама, делатности архитектонских бироа, полемикама и критикама урбанистичких и архитектонских догађаја), што би требало да допринесе расветљавању односа између намера пројектаната и реалности градитељске праксе настале на основу средњоевропских утицаја. Овој групи извора припадају и реализовани архитектонски објекти као материјални остаци истраживаних појава чије проучавање захтева објективно и систематско посматрање на терену у циљу одређивања њихове аутентичности, стања и вредновања. Секундарни историјски извори обухватају написе из међуратне дневне штампе, часописа и публикација, стручну литературу и историографске приказе и прегледе уметности и архитектуре међуратног раздобља код нас, у Средњој Европи и свету.

Интерпретација ставова ће се састојати од осврта на релевантне изворе и претходна истраживања, изношења историјских чињеница проучаваних појава и објеката, њихове дескрипције и валоризације, и биће поткрепљена одабиром функционалних 13

илустративних прилога (оригинална планска документа, историјске и савремене фотографије, писана и штампана архивска грађа, хемеротечка документација). Основне типолошке, конструктивне, обликовне и естетске карактеристике проучаваних грађевина биће истражене и дефинисане у односу на намену, диспозицију, просторну организацију и обликовање. Одабир примера ће се базирати на њиховој релевантности за постизање постављених циљева истраживања. Критеријум ће бити заступљеност свих градитеља, као и у оквиру њихових опуса, одговарајући одабир дела и нереализованих пројеката. Примери ће бити класификовани на основу анализе извора која треба да укаже на директност узора и предлога, очигледност утицаја у домену обликовања и степен усвојености теоријских схватања и естетских норми средњоевропског градитељства.

Извођење закључака ће бити усмерено ка одређивању карактера посматраних феномена, а њихово вредновање ће се заснивати на класификовању и квалификовању значаја које су имале у односу на опште токове, схватања и идеологије у архитектури међуратног периода.

СТРУКТУРА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

(са радним насловима поглавља и њиховим кратким описом)

Структура рада састоји се од четири главна поглавља, која носе следеће наслове: Увод, Београд и Средња Европа: архитектонске споне, Елементи средњоевропског градитељства на примерима међуратне архитектуре Београда, Закључак. Структура сваког поглавља састојаће се од подпоглавља, од којих ће нека бити подељена и на посебне подцелине. Целокупан рад биће употпуњен илустративним прилозима са списком и пореклом илустрација, приказом и хронологијом истраживаних појава, као и списком коришћене литературе и извора.

УВОД

У уводном поглављу биће образложен предмет, проблеми, оквир и научни циљеви рада. Критичким освртом на досадашња истраживања односа домаће градитељске 14

средине и њених средњоевропских и европских узора, како у српској историографији, тако и у историографији других регионалних центара, као и образлагањем проблема, циљева и очекиваних резултата рада, указаће се на оправданост израде докторске дисертације. У уводном поглављу акценат ће бити стављен на кључне изворе и грађу која је коришћена током истраживања, с посебним освртом на методе проучавања и њихову оправданост у постизању постављених циљева и резултата рада.

БЕОГРАД И СРЕДЊА ЕВРОПА: АРХИТЕКТОНСКЕ СПОНЕ

Предметно поглавље биће посвећено приказу односа Београда и средњоевропских центара у периоду до 1914. године, када су утицаји Беча и немачких архитектонских средишта били најизраженији у београдском градитељству, као и промени тог односа, која је наступила у међуратном раздобљу. Са завршетком Првог светског рата уследио је развој и осавремењавање наставних програма на архитектонском одсеку Техничког факултета у Београду, те су домаћи архитекти по правилу били оријентисани ка стицању професионалног звања на Београдском универзитету и све су се ређе опредељивали за студије у иностранству. Фокус поглавља ће бити на разматрању културних и друштвених веза остварених пре свега кроз школовање домаћих архитеката на високим техничким и уметничким школама у Бечу, Будимпешти, Берлину, Карлсруеу и Прагу, које је било карактеристично за период до Првог светског рата, а смањеним интензитетом настављено и у између два светска рата.

Ово поглавље ће настојати да идентификује београдске архитекте који су активно стварали током међуратног раздобља, а који су своје високо образовање делимично или потпуно стекли пре или након Првог светског рата управо на уметничким школама средњоевропских држава, али и током студијских путовања, специјализација и пословних ангажмана у тим срединама. Пажња ће бити посвећена међуратном школовању српских архитеката у једном од главних европских центара у области градитељства – Прагу, које им је посредно донело и утицаје Беча и немачких школа за архитектуру. Београдски архитекти су у додир са средњоевропским градитељским тековинама долазили и приликом сарадње са другим југословенским центрима, Сарајевом, Загребом и Љубљаном, чији су бројни градитељи, школовани управо у Средњој Европи, донели у своје средине стечена знања и утицаје. 15

У овом поглављу биће дат увид у однос београдске архитектуре према савременим кретањима у архитектонском стваралаштву – пуризму, функционализму, конструктивизму и другим „измима“, а нарочито према чешком кубизму, који је био значајна појава у европском градитељском стваралаштву. Главни догађаји у архитектури Средње Европе тридесетих година прошлог века одиграли су се у градовима Вајмарске републике – Берлину, Франкфурту, Десауу, и Чехословачке – Прагу, Брну и Злину. Са тим дешавањима београдски архитекти су се ређе упознавали директно кроз учешће на саветовањима, конгресима или студијским боравцима, а много чешће индиректно, путем обавештајних средстава. Посебно ће бити презентовани одједи и утицаји који су долазили од појединих истакнутих средњоевропских архитеката, попут Ота Вагнера, Јана Котјере, Јозефа Гочара, Павела Јанака, Ханса Пелцига, Ериха Менделсона, Петера Беренса, Валтера Гропијуса и нарочито Адолфа Лоса и његовог просторног концепта *Raumplan*.

У анализи утицаја који су посредно донели средњоевропска градитељска схватања акценат ће бити на стручној литератури и часописима, конкурсним, изложбеним и сајамским манифестацијама, као и предавањима и педагошком раду. Најефикаснији начин преношења уметничких тенденција представљали су часописи и стручна гласила из којих су се домаћи архитекти обавештавали (*L'architecture d'aujourd'hui*, *Architecture*, Француска; *Moderna Bauformen*, *Baugilde*, Немачка; *Der Architekt*, Аустрија; *Stavitel* и *Styl*, Чехословачка; *Зенит*, Загреб-Београд), или са којима су имали директну професионалну сарадњу (*Stavba*, Праг; *Архитектура*, Љубљана; *Грађевински вјесник* и *Технички лист*, Загреб). Упознавању са елементима нових градитељских тенденција у Средњој Европи допринела су и предавања, као што је оно под називом „Савремена архитектура“, које је Макс Таут, један од водећих заговорника „интернационалног стила“, одржао у Београду априла 1931. године. Конкурсне утакмице, попут оних за Хипотекарну банку и Етнографски музеј (1938), Државну оперу и Управу Државног монопола (1939) у Београду, доприносиле су размени ставова међу младим архитектима и подстицали њихово јавно деловање. Важан сегмент културних дешавања који је значајно утицао и на формирање укупне друштвене свести и еманципацију београдске грађанске средине представљале су архитектонске изложбе, међу којима су, према квалитету и бројности приказаних радова, најснажнији утисак оставиле Прва и Друга изложба чехословачке архитектуре (1925 и 1928) и Изложба немачке савремене уметности (1931).

Овим поглављем разматраће се интезитет веза Београда са средњоевропским културним простором у односу на градитељске утицаје које су на једној страни вршили Француска и 16

Париз као водећи европски уметнички и културни центар, а на другој руски архитекти емигранти ситуирани у Београду током међуратног раздобља. Прегледом опште историје и теорије средњоевропске архитектуре и њених главних појава, као и анализом наставних планова и начина школовања у образовним институцијама Средње Европе, створиће се оквир за тумачење одјека које је она имала на домаће градитељство.

ЕЛЕМЕНТИ СРЕДЊОЕВРОПСКОГ ГРАДИТЕЉСТВА НА ПРИМЕРИМА МЕЂУРАТНЕ АРХИТЕКТУРЕ БЕОГРАДА

Централно поглавље рада посвећено је прегледу, анализи и дескрипцији одабраних примера београдског градитељства међуратног раздобља, на којима је утицај средњоевропске архитектонске мисли најизраженији. Ово поглавље има за циљ да образложи предмет истраживања читавог рада. Подељено је на три подцелине: Одраси и дела средњоевропске продукције у Београду, Београдска архитектура као огледало средњоевропских престоница и Продор модерних тенденција средњоевропског порекла.

У првој подцелини акценат ће бити стављен на пројекте објеката у Београду који су дело архитеката или архитектонских бироа из Средње Европе. Присуство страних градитеља у нашој средини додатно је интензивирано током међуратног периода. Поред архитеката појединаца (Ото Бартнинг, Александар Поп, Алојз Мезера), који су самостално долазили у Србију, појавили су се и читави архитектонски бирои попут чешке фирме „Матија Блеха“, чијим посредством је у Београд стигао и Јан Дубови, један од водећих модерниста и оснивача Групе архитеката модерног правца. С друге стране, чест је случај да су пројекти настали у иностраним архитектонским бироима, због тада важећих грађевинских закона и прописа, током реализације захтевали сарадњу са домаћим пројектантским фирмама. Реч је углавном о пројектима за грађевине специфичних намена, попут индустријских постројења, храмова намењених различитим религијским конфесијама, дипломатских представништва, али и оних чија је изградња у међуратном раздобљу доживела праву експанзију, као што су зграде страних осигуравајућих друштава и банака. У овом сегменту биће разматрано и деловање југословенских архитеката из других центара Краљевине Југославије (Љубљане, Загреба и Сарајева), који су својим реализованим делима или учешћем на конкурсима за бројна београдска здања, значајно допринели градитељском и урбанистичком развоју 17

престонице (Ј. Плечник, Х. Ерлих, Е. Вајсман, Ј. Пичман, В. Ковачић, М. Бајлон, Ф. Лавренчић, Б. Бон). Такође, важан удео имаће и приказ стваралаштва београдских архитеката реализованог ван престонице, како у земљи (М. Злоковић, А. Дероко, Н. Добровић, Б. Којић), тако и у иностранству (значајно место припада прашким остварењима архитекте Добровића). Анализе наведених појава треба да дају одговоре на питања колико су таква остварења имала директног утицаја на стваралаштво београдских градитеља и промену урбанистичког и архитектонског лика Београда у међуратном периоду.

Други део овог поглавља биће посвећен београдским архитектонским остварењима на којима су евидентни утицаји еклектичних и романтичарских тенденција средњоевропске архитектуре. У Београду, као и у другим европским центрима, уз снажан продор модерних градитељских схватања, током читавог међуратног периода паралелно је егзистирало и стваралаштво у духу академске архитектуре, ослоњене на историјске стилове прошлости. Стога ће акценат у овом поглављу бити на средњоевропским утицајима и узорима обликовања јавних здања Београда (зграде државних и административних седишта, пословни и стамбено-пословни објекти). Посебно ће бити разматрани романтични утицаји средњоевропског порекла (чешки рондо-кубизам, северњачка архитектура), приметни како на делима националног стила, тако и у примерима међуратног експресионизма (остварења М. Корунуовућа). Специфичан аспект средњоевропских утицаја уочи Другог светског рата представљали су одједи монументализма и архитектуре тоталитарних режима, који ће бити презентовани тумачењем у односу на промене друштвених и политичких околности тог периода. Монументализам је у београдској архитектури почео да се испољава од средине четврте деценије двадесетог века, о чему сведоче грађевине различитих стилских обликовања, попут Министарства социјалне политике и народног здравља (1932, Д. М. Леко) и зграде ПРИЗАД (1938-40, Б. Несторовић). Тоталитарни уплив кулминирао је опробаним методама ширења нацистичког утицаја – учествовањем на међународним конкурсима (Државна опера и Олимпијски стадион), као и изложбама очигледно пропагандног карактера („Нова немачка уметност грађења“, 1940).

У трећем делу поглавља фокус ће бити на примерима модерне архитектуре којима се београдско градитељство приближило савременим архитектонским тенденцијама развијаним у Средњој Европи. Акценат ће бити стављен на одређивање карактера средњоевропских утицаја, путеве деловања (образовни, теоријски или градитељски), њихову распрострањеност и интезитет. Несумњив је утицај који је архитекта Адолф Лос остварио не само на бечки архитектонски круг, већ и у другим европским центрима. 18

Смернице Лосовог модерног урбанизма, а поготово његов концепт унутрашње организације архитектонског простора *Raumplan*, који су стизали директно из Беча, али и преко Прага, у нашој средини су имали најдоследнијег заговорника у личности архитекте Милана Злоковића. Такође, чест је случај да су се у стваралаштву појединих домаћих аутора преплитали различити градитељски утицаји, што је свакако представљало последицу њиховог школовања, али и међусобне сарадње водећих европских градитеља и брзог ширења архитектонских идеја. Такву комплексну и напредну стваралачку личност на нашим просторима представљао је Никола Добровић, који је студије архитектуре започео у Будимпешти, а потом дипломирао на прашком универзитету. Стога се у његовом делу, поред објеката из прашке фазе који припадају реду првих остварења које је један српски архитекта остварио у духу интернационалног стила, примећују и утицаји мађарског активизма, међуратног покрета развијаног у складу са идејама Баухауса, конструктивизма, кубизма, експресионизма и левичарском социо-политичком оријентацијом. Такође, у овом делу поглавља пажња ће бити посвећена појави нових архитектонских тема и задатака усмерених ка побољшању услова и квалитета живота нарочито сиромашнијих друштвених слојева, како кроз нове структуре и организацију простора стамбених зграда, тако и кроз нове функционалне начине урбанистичког планирања насеља и градова. У изградњи радничких колонија, станова и склоништа, београдска архитектура ослањала се превасходно на чехословачка и немачка искуства. Ово поглавље ће покушати да да одговор на питање да ли се може говорити о извесној провинцијализацији домаће архитектуре у односу на Беч, Праг, Берлин и друге европске престонице које су биле њено исходиште. Анализа одабраних примера треба да укаже у којој мери су наведени утицаји доследно примењивани у оквиру београдског градитељства, а колико су транспоновани кроз компромисна решења.

ЗАКЉУЧАК

У завршном поглављу рада биће изнети сумарни резултати и закључци истраживања теме. Приказ закључака би требало да потврди оправданост постављених хипотеза и избора теме рада. Изношење оцена постигнутих резултата треба да укаже на могућности даљих истраживања ове теме, која могу бити предмет будућих појединачних и свеобухватних студија. 19

САДРЖАЈ (са радним насловима поглавља):

УВОД

Предмет рада, циљеви и методе истраживања

Извори и грађа

Осврт на досадашња истраживања

БЕОГРАД И СРЕДЊА ЕВРОПА: АРХИТЕКТОНСКЕ СПОНЕ

Везе Београда и средњоевропских културних центара током међуратног раздобља

Политичка, друштвена и уметничка кретања у земљама Средње Европе и њихов одјек у уметничком стваралаштву

Образовање београдских архитеката на средњоевропским традицијама

Предавања, конкурси и изложбе као споне Београда и Средње Европе

ЕЛЕМЕНТИ СРЕДЊОЕВРОПСКОГ ГРАДИТЕЉСТВА НА ПРИМЕРИМА

МЕЂУРАТНЕ АРХИТЕКТУРЕ БЕОГРАДА

Одрази и дела средњоевропске продукције у Београду

Сарадња београдских и средњоевропских архитеката

Архитектонски утицаји осталих југословенских центара у Београду

Значајна дела београдских архитеката ван Београда

Београдска архитектура као огледало средњоевропских престоница

Средњоевропски узор репрезентативних београдских здања

Романтични утицаји средњоевропског порекла

Монументализам у београдској архитектури

Продор модерних тенденција средњоевропског порекла

Модерне тенденције у теоријском и публицистичком раду београдских архитеката

Појава нових тема и архитектонских задатака

Најуспелије реализације нових схватања архитектуре

ЗАКЉУЧАК

ПРИЛОЗИ И ИЛУСТРАЦИЈЕ

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ 20

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ:

Изворни новински чланци, периодика и публикације:

Babić, Ljubo, *Mi o Loosu*, Arhitektura, br. 11, Ljubljana, 1933, 171-179.

Bajlon, Mate, *Natječajna osnova nove rentovne zgrade Hipotekarne banke Trgovačkog fonda u Beogradu*, GraĐevinski vjesnik, br. 7, Zagreb, 1938, 82.

Бошковић, Ђурђе, *Изложба југословенске савремене архитектуре*, Време, Београд, 27-28.2.1931.

Бошковић, Ђурђе, *Изложба југословенске савремене архитектуре*, Српски књижевни гласник, књ. 32, Нови Сад, 1933, 387.

Бошковић, Ђурђе, *Изложба југословенске савремене архитектуре*, Српски књижевни гласник, књ. 37, Нови Сад, 1933, 5.

Brozović, Franjo, *Izložba savremene čehoslovačke arhitekture*, Hrvat, br. 9/10, Zagreb, 1933, 5.

Васић, Александар, *После изложбе модернистичке архитектуре у Београду*, Стожер, бр. 3-4, Београд, 1931, 123.

Винавер, Станислав, *Стремљења савремених градова – поводом немачке грађевинске изложбе*, Београдске општинске новине, бр. 18, Београд, 1931, 120-128.

Винавер, Станислав, *Пред немачку изложбу у Београду. Дом градње у Дессауу*, Политика, 1931, 9.

Грађење спортског стадиона и уређење Доњег града, Политика, 12.10.1940, 11.

Doesburg, Theo van, *Obnova umjetnosti i arhitektura u Evropi*, Hrvatska revija, br. 8, Zagreb, 1931.

Д. С, *Друга изложба модерне архитектуре*, Политика, Београд, 20.2.1933, 8.

D. S, *Drugi salon savremene jugoslovenske arhitekture*, Arhitektura, br. 3/4, Ljubljana, 1933, 63.

Dobrović, Nikola, *U odbranu savremenog graditeljstva*, Arhitektura, br. 2, Ljubljana, 1931, 33-36.

Државни технички испит, Политика, 6. 10. 1927, 4.

Dubovy Jan, *Regulace Belehradu*, Stavba, br. 12, Praha, 1929, 180-181.

Дубови, Јан, *Стремљења београдске архитектуре*, Београдске општинске новине, бр. 12, Београд, 1932, 778-780. 21

Đurić, Milenko, *Čehoslovačka arhitektura. Uz izložbu priređenu u Zagrebu*, Narodno djelo, br. 3, Zagreb, 1928, 68.

Zajednička izložba naših slikara i arhitekata, *Jugoslovenski list*, br. 16, Sarajevo, 1933, 6.

Zdravković, Ivan, *Uzroci pojave savremene arhitekture*, *GraĐevinski vjesnik*, br. 2, Zagreb, 1939, 23.

Здравковић, Иван, *Виле на Топчидерском брду и Дедињу*, Уметнички преглед, бр. 7, Београд, 1939, 198-201.

Здравковић, Иван, *Исход конкурса за Београдску оперу*, Уметнички преглед, бр. 4-5, Београд, 1940, 144-148.

Zloković, Milan, *Moderni architektura v Belehrade*, *Stavba*, br. 12, Praha, 1929, 182.

Zloković, Milan, *Stara i nova shvatanja*, *Arhitektura*, br. 5, Ljubljana, 1932, 143-145.

Значајна изложба савремене архитектуре, *Правда*, Београд, 19. 2. 1931.

Ilich, Ljubomir, *Izložba moderne arhitekture u Parizu*, *GraĐevinski vjesnik*, br. 5, Zagreb, 1933, 70.

Изложба нове немачке архитектуре на београдском сајмишту, Београдске општинске новине, бр. 10, Београд, октобар 1940, 854-858;

Internacionalni kongres arhitekata u Budapest-u (8-14.9.1930), *Tehnički list*, br. 21/22, Zagreb, 1930, 61.

Internacionalni kongres stanovanja u Pragu 23-30. juna 1935, *GraĐevinski vjesnik*, br. 4, Zagreb, 1935, 33, 45, 59.

Jušić, Pavao, *Pregled savremene čehoslovačke arhitekture*, *Tehnički list*, br. 6, Zagreb, 1928, 91.

Jušić, Pavao, *Otvaranje izložbe savremene češke arhitekture u Zagrebu*, *Tehnički list*, br. 10, Zagreb, 1928, 95.

Каралић, Предраг, *Изложба југословенске савремене архитектуре*, *Живот и рад*, бр. 7, Београд, 1931, 4, 39, 233.

Леко, Димитрије М., *Нова зграда Министарства пољопривреде и вода и министарства шума и рудника*, *Технички лист*, бр. 13-14, Загреб, 25. 07 1926, 201.

Леко, Димитрије М., *Конкурс за израду скице за нову зграду Централне државне хипотекарне банке у Београду*, *Технички лист*, бр. 5, Загреб, 15. 03. 1930, 65-67.

Како ће изгледати нови Етнографски музеј који ће ускоро почети да се гради, *Политика*, Београд, 19.7.1938.

Kojić, Branislav, *XI internacionalni kongres arhitekture u Holandiji 1927*, *Tehnički list*, br. 12, Zagreb, 1929, 183-185. 22

Којић, Бранислав, *Историјски преглед архитектуре Београда*, Београдске општинске новине, бр. 12, Београд, 1932, 804-805.

Којић, Бранислав, *Stremljenja moderne arhitekture*, Arhitektura, br. 8, Ljubljana, 1932, 218.

Којић, Бранислав, *Nove tendencije u modernoj arhitekturi i njihov prikaz*, Tehnički list, br. 18, Zagreb, 1936, 1-6.

Којић, Бранислав, *Симболизам у архитектури*, Технички лист, бр. 15-16, Загреб, 1939, 185.

Krstić, Milica, *IV међународни skup arhitekata i међународни kongres za stanove i urbanizam*, Tehnički list, br. 11-12, Zagreb, 1938, 147-153.

Максимовић, Бранко, *О спољашњој архитектури Београда*, Београдске општинске новине, бр. 12, Београд, 1932, 781-786.

Максимовић, Бранко, *Изложба ГАМП-а у Београду*, Београдске општинске новине, бр. 3, Београд, 1933, 228-230.

Маринковић, Бранислав, *Нови стил у архитектури*, Уметнички преглед, бр. 8, Београд, 1938, 248-250.

Najman, Josif, *Zavod za izradu novčanica Narodne banke na Topčideru kod Beograda*, Arhitektura, br. 6, Ljubljana, 1932, 173-175.

На конкурс за нову зграду Етнографског музеја додељене су две друге и једна трећа награда, Време, Београд, 19.7.1938.

Natječaj za izradu idejne skice za novu zgradu Etnografskog muzeja u Beogradu, GraĐevinski vjesnik, br. 9, Zagreb, 1938, 132.

Natječaj za novu zgradu Državnog monopola u Beogradu, GraĐevinski vjesnik, br. 3, Zagreb, 1940.

Neumann, Zlatko, *O problemu prostora u arhitekturi*, Tehnički list, br. 11-12, Zagreb, 1939.

Одлука инжењера и архитеката поводом конкурса за фасаду палате Министарства финансија, Политика, 25. 4. 1925, 6.

Planić, Stjepan, (ur.), *Problemi savremene arhitekture*, Zagreb, 1932.

Planić, Stjepan, *Arhitektura i društvo*, Književnik, br. 1, Zagreb, 1933, 29-30.

Planić, Stjepan, *Anketa o arhitekturi Beograda*, Književnik, br. 2, Zagreb, 1933, 48.

Поповић, Бранко, *Поводом изложбе у павиљону „Цвијета Зузорић“*, Југословенска архитектура, Време, Београд, 1931, 1.

Поповић, Бранко, *Изложба немачке савремене уметности*, Српски књижевни гласник, књ. 33, Београд, 1931, 626-633. 23

Поповић, Бранко, *О савременој чехословачкој архитектури*, Српски књижевни гласник, књ. 23, Београд, 1931, 55-61.

Поповић, Бранко, *О савременој архитектури у Београду*, Београдске општинске новине, бр. 12, Београд, 1932, 760-765.

Поповић, Драгомир, *Архитектура у Београду*, Београдске општинске новине, бр. 12, Београд, 1932, 788-789.

Поповић Драгомир, *Изложба новог немачког грађевинарства*, Уметнички преглед, бр. 8, Београд, 1940, 249-252.

Поповић, Драгомир, *Данашња београдска архитектура*, Уметнички преглед, бр. 9, Београд, 1940, 278-282.

Potočnjak, Vladimir, *O arhitektonskim natječajima kod nas*, GraĐevinski vjesnik, br. 7, Zagreb, 1938, 33.

Potočnjak, Vladimir, *Arhitektura u Hrvatskoj 1888-1938*, GraĐvinski vjesnik, br. 4-5, Zagreb, 1939, 55, 69, 74, 78.

Schoen Edo, *O gradnji radničkih stanova*, Tehnički list, br. 4, Zagreb, 1919.

Страјнић, Коста, *Јосип Плечник*, Српски књижевни гласник, књ. 1, Београд, 1920, 55-61.

Страјнић, Коста, *За савремену архитектуру*, Летопис Матице Српске, бр. 103, Нови Сад, 1929, 377.

Stražnić, Kosta, *Savremena arhitektura Jugoslavena. Nikola Dobrović i njegovo značenje*, Arhitektura, br. 1-2, Ljubljana, 1931-1932, 108.

Stražnić, Kosta, *Savremena arhitektura Jugoslavena*, Arhitektura, br. 4. Ljubljana, 1933, 108-113.

Таут, Макс, *Савремена архитектура*, Српски књижевни гласник, књ. 34, Београд, 1931, 120-128.

Treća izložba Jugoslavenske arhitekture u Beogradu, GraĐevinski vjesnik, br. 2, Zagreb, 1933, 61.

Фабрика за израду новчаница у Топчидеру, Политика, 21. 9. 1929, 7.

Freudenreich, Aleksandar, *Izložba savremene čehoslovačke arhitekture*, Hrvat, br. 9/10, Zagreb, 1928, 4.

Weissmann, Ernest, *Savremena graĐevinska tehnika – nova arhitektura*, Tehnički list, br. 11/12, Zagreb, 1939. 24

Литература:

- Achleitner, Friedrich, *Wiener Architektur der Zwischenkriegszeit, Kontinuitet, Imitation und Resignation*, Arch, no 67, Wien, Marz 1983.
- Anna, Susanne; Abelovský, Ján, *Das Bauhaus im Osten. Slowakische und Tschechische Avantgarde 1928-1939*, Ostfildern-Ruit, 1997.
- Argan, Giulio Carlo, *Studije o modernoj umetnosti*, Beograd, 1982.
- Argan, Giulio Carlo, *Arhitektura i kultura*, Split, 1989.
- Arhitekt Mate Bajlon promovisan za počasnog doktora Univerziteta u Beogradu, Izgradnja, br. 3, Beograd, 1983, 35.
- Bajlon, Mate, *Studije arhitekture u Beču dvadesetih godina*, Arh, br. 22, Sarajevo, maj 1991, 56-59.
- Bajlon, Mate, *Javni arhitektonski natječaji u Beogradu između dva rata*, Čovjek i prostor, br. 5, Zagreb, 1975.
- Bašović, Ljubinka, *O kulturnim vezama između Čehoslovačke i Bosne i Hercegovine u periodu između dva svjetska rata (1918-1941)*, Časopis Radio Sarajevo-Treći program, br. 8, Sarajevo, 1975, 470.
- Benson, Timothy O., Forgács, Éva (ed.) *Between Two Worlds: A Sourcebook of Central European Avant-Gardes, 1910-1930*, The MIT Press. Cambridge, MA, 2002.
- Bernik, Stane, *Slovene Architecture of the Twentieth Century*, Ljubljana, 2008.
- Blau, Eve, *The Architecture of Red Vienna 1919-1934*, Cambridge (Mass.), 1999.
- Blau, Eve; Platzer, Monika (ed.), *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe, 1890-1937*, Munich, 1999.
- Благојевић, Љиљана, *Raumplan у породичним кућама архитекта Милана Злоковића: интерпретација и реализација изворног концепта*, Архитектура урбанизам, бр. 5, Београд, 1998, 43-55.
- Blagojević, Ljiljana, *Moderna kuća u Beogradu (1920-1941)*, Beograd, 2000.
- Blagojević, Ljiljana, *Modernism in Serbia, The Elusive Margins of Belgrade Architecture 1919-1941*, Cambridge (Mass.), 2003.
- Благојевић, Љиљана, *Транскултурални итинерери архитекта Милана Злоковића*, Архитектура урбанизам, бр. 32, Београд, 2011, 3-15.
- Бркић, Алексеј, *Знакови у камену, Српска модерна архитектура 1930 – 1980*, Београд, 1992. 25

- Bunić, Branko, *Pioniri zagrebačke moderne arhitekture – Sa sjećanjem na Josipa Pičmana*, Čovjek i prostor, br. 6, Zagreb, 1970, 8-10.
- Valena, Tomáš, *Plečnik's Garden of Paradise at Prague Castle. The Development of the Design*, Umění/Art, 5, Praha, 2003, 428-436.
- Valena, Tomáš, *Plečnik, Masaryk and Antiquity - Architecture for a New Democracy*, Umění/Art, 1, Praha, 2012, 39-52.
- Veselá, Radmila, *The Battle over Modern Architecture. Auguste Perret versus Le Corbusier – Le Corbusier versus Karel Teige*, Umění/Art, 3, Praha, 2013, 232-256.
- Veselý, Dalibor, *Czech New Architecture and Cubism*, Umění/Art, 6, Praha, 2005, 586-604.
- Večeřáková, Markéta, *Crematoria in Czech Architecture from 1910-1939*, Umění/Art, 1, Praha, 1997, 72-92.
- Владисављевић, Светислав, *Зграда министарства пољопривреде и вода и Министарства шума и рудника*, Годишњак града Београда, књ. XLIV, Београд, 1997, 207-219.
- Вујовић, Бранко, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 1994.
- Вукотић, Марта, *Архитекта Момчило Белобрк*, Београд, 1996.
- Vukotić Lazar, Marta, *Beogradsko razdoblje arhitekta Nikole Dobrovića (1945-1967)*, Београд, 2002.
- Вучетић Младеновић, Радина, *Европа на Калемегдану, „Цвијета Зузорић“ и културни живот Београда 1918-1941*, Београд, 2003.
- Vybiral, Jindřich, *Jan Kotera: Stubborn Seeker of Truth*, Centropa, volume VI, No 2, New York, 2006.
- Vybiral, Jindřich, *With the Support of the 'Ancients', against the Will of the 'Moderns': Documents on the Appointment of Otto Wagner to the Academy of Fine Arts in Vienna*, Umění/Art, 5/6, Praha, 2010, 464-471.
- Гашић, Ранка, *Београд у ходу ка Европи: културни утицаји Британије и Немачке на београдску елиту 1918-1941*, Београд, 2005.
- Гашић, Ранка, *Југословенско-немачко друштво у Београду 1931-1941*, Историја 20. века, бр. 1, Београд, 1998, 99-109.
- Гашић, Ранка, *Српска култура између два светска рата*, Историја 20. века, бр. 2, Београд, 2008, 162-181.
- Gee, Malcolm; Kirk, Tim; Steward, Jill, *The City in Central Europe: Culture and Society from 1800 to the Present*, Aldershot, 1999.
- Gej, Piter, *Vajmarska kultura. Outsajder kao insajder*, Београд, 1998. 26

Gerö, L, *Ungarische Architektur*, Budapest, 1954.

Гордић, Гордана; Павловић-Лончарски, Вера; Дамљановић, Тања; *Београд – Праг, архитектонске споне*, Београд, 1997.

György, Péter; Turai, Hedvig, *Art and Society in the Age of Stalin*, Budapest, 1992.

Дамљановић, Тања, *Архитекта Светомир Лазић (1894-1985)*, Саопштења, XXIX, Београд, 1997, 244-262.

Damljanović, Tanja, *A Semper Student in Belgrade*, Centropa, volume II, No 2, New York, 2002. Дамљановић, Тања, *Чешко-српске архитектонске везе 1918-1941*, Београд, 2004.

Damljanović, Tanja, 'Fighting' the St. Sava: Public Reaction to the Competition for the Largest Belgrade Cathedral, Centropa, volume V, No 2, New York, 2005. Дига, Жак, *Културни живот у Европи на прелазу из 19. у 20. век*, Београд, 2007.

Димић, Љубодраг, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*, Део 1, Друштво и држава, Београд, 1997.

Димић, Љубодраг, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*, Део 2, Школа и црква, Београд, 1997.

Димић, Љубодраг, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*, Део 3, Политика и стваралаштво, Београд, 1997.

Dluhosch, Eric; Švácha, Rostislav, *Karel Teige 1900-1951: L'Enfant Terrible of the Czech Modernist Avant-Garde*, Cambridge (Mass.), 1999.

Добровић, Никола, *Урбанизам кроз векове*, Београд, 1951.

Domljan Tarko, *Arhitekt Ehrlich*, Zagreb, 1979.

Domljan Tarko, *Arhitektura XX stoljeća u Hrvatskoj*, u: Nataša Tanasijević-Popović (ur.), *Arhitektura XX vijeka*, Beograd, Zagreb, Mostar, 1986, 32-35.

Дрљевић, Марија, *Историја и архитектура Поште I у Београду*, Зборник за ликовне уметности Матице српске, бр. 37, Нови Сад, 2009, 277-296.

Droste, Magdalena, *Bauhaus 1919-1933*, Köln 2002.

Dvořáková, Dita, 'Rigid Modernity'. *Karel Honzík's Theory of Functionalism from 1930 to 1950. Sources and Parallels*, Umění/Art, 2, Praha, 2005, 142-155.

Ђурђевић, Марина; Кадијевић, Александар, *Симетрија у новијој српској архитектури*, Зборник за ликовне уметности Матице Српске, бр. 27-28, Нови Сад, 1991-1992, 1-14.

Ђурђевић, Марина, *Петар и Бранко Крстић*, Београд, 1996.

Enciklopedija moderne arhitekture, Beograd, 1970. 27

Игњатовић, Александар, *Средњоевропски контекст у раном делу Драгише Брашована*, Годишњак града Београда, књ. XLIX-L, Београд, 2002-2003, 143-167.

Ignjatović, Aleksandar, *Arhitektonski počeci Dragiše Brašovana 1906-1919*, Beograd, 2004.

Ignjatović, Aleksandar, *Jugoslovenstvo u arhitekturi 1904-1941*, Beograd, 2007.

Ignatović, Aleksandar, *Peripheral Empire - International Colony: Yugoslav National Pavilions at the Paris World Exhibitions in 1925 and 1937*, Centropa, volume VIII, No 2, New York, 2008.

Ignatović, Aleksandar, *Architecture, Urban Development and the Yugoslavization of Belgrade, 1917-1941*, Centropa, volume IX, No 2, New York, 2009.

Јанакова Грујић, Маре, *Београдски опус архитекте Стевана Тоболара (1888-1943)*, Наслеђе, VII, Београд, 2006, 152-156.

Kadijević, Aleksandar, *Elementi ekspresionizma u srpskoj arhitekturi između dva rata*, Moment, br. 17, Beograd, 1990, 90-100.

Кадијевић, Александар, *Живот и дело архитекте Драгише Брашована (1887-1965)*, Годишњак града Београда, књ. XXXVII, Београд, 1990, 141-172.

Кадијевић, Александар, *Југословенски павиљон у Барселони 1929. године*, Гласник ДКС, бр. 19, Београд, 1995, 213-216.

Кадијевић, Александар, *Момир Коруновић*, Београд, 1996.

Кадијевић, Александар, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (середина XIX- средина XX века)*, Београд, 1997.

Кадијевић, Александар, *Идеолошке и естетске основе успона европске монументалне архитектуре у четвртој деценији двадесетог века*, Историјски часопис, XLV/XLVI, Београд, 1998-1999, 255-277.

Kadijević, Aleksandar, *Yugoslav architects at Bauhaus*, DOCOMOMO Journal 23, Delft 2000, 13.

Кадијевић, Александар, *Улога руских емиграната у Београдској архитектури између два светска рата*, Годишњак града Београда, књ. XLIX-L, Београд 2002-2003, 131-142.

Кадијевић, Александар, *Два тока српског архитектонског Ар-Нувоа, интернационални и национални*, Наслеђе, V, Београд, 2004, 53-70.

Кадијевић, Александар, *У трагању за узорима Дома Народне скупштине*, Наслеђе, VI, Београд, 2005, 45-54.

Кадијевић, Александар, *Поглед на француско-српске везе у архитектури од 1904. до 1941. године у: Српско француски односи 1904-2004*, Београд, 2005, 165, 172-174. 28

- Кадијевић, Александар, *Естетика архитектуре академизма XIX-XX век*, Београд, 2005.
- Kadijević, Aleksandar, *Odjeci arhitekture totalitarizma u Srbiji, uticaj stranih totalitarnih političkih ideologija u srpskoj arhitekturi četvrte decenije XX veka*, DaNS 51, Novi Sad, 2005, 44-47.
- Kadijević, Aleksandar, *Улога идеологије у новијој архитектури и њена схватања у историографији*, Наслеђе, VIII, Београд, 2007, 225-237.
- Кадијевић, Александар, *Новинарски дом – значајно остварење хрватских архитеката у Београду*, Наслеђе, XII, Београд, 2011, 117-128.
- Кадијевић, Александар, *Палавичинијева кућа на Копитаревој градини – градитељско остварење Јарослава Прхала и Вјекослава Муришеца*, Годишњак града Београда, књ. LVIII, Београд, 2011, 111-134.
- Kadijević, Aleksandar, *Hrvatski arhitekti u izgradnji Beograda u 20. stoljeću*, Prostor, 42, Zagreb, 2011, 467-477.
- Кадијевић, Александар, *Експресионизам у београдској архитектури 1918-1941*, Наслеђе, XIII, Београд, 2012, 59-77.
- Камилић, Викторија, *Осврт на делатност Групе архитеката модерног правца*, Годишњак града Београда, књ. LV-LVI, Београд, 2008-2009, 239-264.
- Keser, Katalin; Naba Péter, *The beginnings of modernism in Central European architecture*, Budapest, 2005.
- Килибарда, Никола, *Преглед делатности и улога Драгана Гудовића у београдској архитектури*, Годишњак града Београда, књ. LVII, Београд, 2010, 211-239.
- Којић, Бранислав, *Архитектонски лик Београда*, Глас САНУ, бр. 256, Београд, 1963, 59-69.
- Којић, Бранислав, *Архитектура између два светска рата*, у: *Историја Београда*, књ. 3, Чубриловић, В. (ур.), Београд, 1974, 185-187.
- Којић, Бранислав, *Друштвени услови развоја архитектонске струке у Београду 1920-1940. године*, Београд, 1979.
- Којић, Бранислав, *Архитектура Београда 1815-1941*, Историја Београда (зборник радова на конференцији), Београд, 1995, 263-272.
- Kojić, Branislav, *Grupa arhitekata modernog pravca*, IT novine, br. 670, 671, 674, 675, 677, Beograd, 1976.
- Košćević, Telimir, *Jugoslavenski studenti Bauhausa, Tivot umjetnosti*, br. 39/40 Zagreb, 1985, 82-87. 29

Kratochvíl, Petr, *Czech Architects Abroad*, Umění/Art, 6, Praha, 1997, 562-572.

Кубет, Владимир; Царић, Олга; Ристић, Душан, *Изложбе Веркбунда, Читања рукописа модернизма данас*, Архитектура урбанизам, бр. 28, Београд, 2010, 21-28.

Куртовић-Фолић, Нађа, *Појам вредновања архитектуре у теорији и пракси*, Гласник ДКС, бр. 12, Београд, 1987, 158-161.

Lahoda, Vojtech, *Searching for a "Democratic" Shape in Czech Modernism at the Beginning of the 1920s*, Centropa, volume VIII, No 1, New York, 2008. Le Corbusier, *Atinska povelja*, Beograd, 1965.

Leko, Dimitrije, *O Adolfu Loosu*, Beograd, 1958.

Lesnikowski, Wojciech, (ed.), *East European Modernism*, London, 1996.

Loss, Adolf, *Ornament i zločin*, Zagreb, 1952.

Lopatová, Kateřina, *Interwar Architecture in the Slovácko of Moravia*, Umění/Art, 4, Praha, 1999, 322-336.

Lukeš, Zdenek, *Češki učenici Jožefa Plečnika*, Čovjek i prostor, br. 1, Zagreb, 1987, 20-23.

Lukeš, Zdenek, *Praha moderni*, Praha 2012.

Максимовић, Бранко, *Вредности генералног плана Београда од 1923. године и њихово поништавање*, Годишњак града Београда, књ. XXVII, Београд, 1980, 239-268.

Максимовић, Бранко, *Идеје и стварност урбанизма Београда 1830-1941*, Београд, 1983.

Maldini, Slobodan, *Enciklopedija arhitekture*, Novi Sad, 2004.

Маневић, Зоран, *Пионири модерне архитектуре Београда*, Урбанизам Београда, бр. 16, Београд, 1962.

Маневић, Зоран, *Архитектура и политика (1937-1941)*, Зборник за ликовне уметности Матице Српске, бр. 20, Нови Сад, 1984, 293-308.

Maneвић, Zoran, *Novija srpska arhitektura*, u: *Srpska arhitektura 1900-1970*, Beograd 1972.

Маневић, Зоран, *Београдски архитектонски модернизам 1929-1931*, Годишњак града Београда, књ. XXVI, Београд, 1979, 209-224.

Маневић, Зоран, *Јучерашње градитељство I*, Урбанизам Београда, бр. 53-54, Београд, 1979, (додатак).

Маневић, Зоран, *Појава модерне архитектуре у Србији*, рукопис докторске дисертације, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 1979.

Маневић, Зоран, *Изложба југословенске савремене архитектуре у Београду (1931, 1933)*, Годишњак града Београда, књ. XXVII, Београд, 1980, 271-277. 30

Manević, Zoran, *Srpska arhitektura XX vijeka*, u: *Arhitektura XX vijeka*, Beograd, Zagreb, Mostar, 1986.

Маневић, Зоран, *Плечник и Београд*, Свеске Друштва историчара уметности Србије, Београд, 1983, 132-134.

Маневић, Зоран, *Градитељи 1*, Београд, 1986.

Маневић, Зоран, *Архитектура између бизниса и културе*, Изградња, бр. 3, Београд, 1987, 35-36.

Маневић, Зоран (ур.), *Лексикон српских архитеката XIX и XX века*, Београд, 1999.

Mansbach, Steven A., *Jože Plečnik and the Landscaping of Modern Ljubljana*, Centropa, volume IV, No 2, New York, 2004.

Маринковић, Мина, *Архитектонска пластика јавних објеката Београда*, рукопис магистарског рада, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2005.

Marković, Predrag, *Beograd i Evropa 1918-1941: evropski uticaji na proces modernizacije Beograda*, Beograd, 1992.

Martinović, Uroš, *Moderna Beograda, Arhitektura Srbije između dva rata*, Beograd, 1972.

Maruševski, Olga, *Beč Zagrebu*, Čovjek i prostor, br. 12, Zagreb, 1987, 28-29.

Милашиновић Марић, Дијана, *Архитекта Јан Дубови*, Београд, 2001.

Милошевић, Предраг В., *Архитектура у Краљевини Југославији: Сарајево 1918-41*, Србиње, 1997.

Минић, Оливер, *Развој Београда и његова архитеткура између два светска рата*, Годишњак града Београда, књ. I, Београд, 1954, 177-187.

Митровић, Андреј, *Европеизација и/или модернизација*, Годишњак за друштвену историју, бр. 2, Београд, 1994, 143-145.

Митровић, Андреј, *Време нетрпељивих, политичка историја великих држава Европе, 1919-1939*, Подгорица, 2004.

Михајлов, Саша, Мишић, Биљана, *Палата Главне поште у Београду*, Наслеђе, IX, Београд, 2008, 239-264.

Мишић, Биљана, *Евангеличка црква - Битеф театар у Београду*, Наслеђе, XII, Београд, 2011, 145-167.

Moravanszky, Akos, *Die Architektur der Donaumonarchie*, Berlin, 1988.

Moravanszky, Akos, *Competing Visions: Aesthetic Inventions and Social Imagination in Central European Architecture 1867-1918*, Cambridge, Massachusetts, 1998.

Mutnjaković, Andrija, *Prerano život i smrt ... Josipa Pičmana*, Arhitektura Urbanizam, br. 1, Beograd, 1960, 28-29. 31

- Mutnjaković, Andrija, *Josip Pičman, portret, Čovjek i prostor*, br. 39, Zagreb, 1981, 3.
- Nemeš, Tibor, *Faith in Inevitability: Karel Teige and the Genesis of Minimum Dwelling*, *Umění/Art*, 3, Praha, 2013, 268-273.
- Несторовић, Богдан, *Еволуција београдског стана*, Годишњак града Београда, књ. II, Београд, 1955, 249-270.
- Несторовић, Богдан, *Постакадемизам у архитектури Београда (1919-1941)*, Годишњак града Београда, књ. XX, Београд, 1973, 339-381.
- Несторовић, Богдан, и др, *Високошколска настава архитектуре у Србији 1846-1971*, Београд, 1996.
- Несторовић, Миодраг, *Конструктивни системи, Принципи конструисања и обликовања*, Београд, 2007.
- Орел, Катрин, *Средња Европа: од идеје до историје*, Београд, 2012.
- Панић, Вања, *Милан Злоковић афирмација модернизма*, Београд, 2011.
- Passuth, Krisztina, *From National Voice to International Authority: the Development of the Hungarian Journal MA 1916-1925*, *Umění/Art*, 3, Praha, 2003, 203-210.
- Pencák, Marcel, *The Rise of Architectural Modernism and the Prague Polytechnic*, *Umění/Art*, 6, Praha, 2008, 514-528.
- Perović, Miloš R (prir.), *Istorija moderne arhitekture, Antologija tekstova, Koreni modernizma*, Knjiga 1, Beograd, 1997.
- Perović, Miloš; Krunić, Spasoje, (ur.), *Nikola Dobrović: eseji, projekti, kritike*, Beograd, 1998.
- Perović, Miloš R (prir.), *Istorija moderne arhitekture, Antologija tekstova, Kristalizacija modernizma*, Knjiga 2/B, Beograd, 2000.
- Perović, Miloš R, *Srpska arhitektura XX veka, od istoricizma do drugog modernizma*, Beograd, 2003.
- Perović, Miloš, *Nikola Dobrović*, Centropa, volume III, No 1, New York, 2003. Perović, Miloš R (prir.), *Istorija moderne arhitekture, Antologija tekstova, Tradicija modernizma i drugi modernizam*, Knjiga 3, Beograd, 2005.
- Петровић, Коста, *Уређење градова*, Београд, 1938.
- Петричић, Бранко, *Амбијенти и просторне вредности Београда*, Годишњак града Београда, књ. XXIV, Београд, 1977, 319-330.
- Роровић, Војана, *Примењена уметност у Београду 1918-1941*, Београд, 2011.
- Поповић, Марко, *Хералдички симболи на јавним здањима Београда*, Београд, 1997. 32

- Поповић, Марко, *Здање Народне скупштине – правци истраживања и принципи обнове*, Наслеђе, IV, Београд, 2002, 9-34.
- Pospěch, Tomáš, *Inter-war Architecture in Hranice*, Umění/Art, 4, Praha, 1998, 267-275.
- Prelovšek, Damjan, *Semper and Viennese Architecture ca.1900*, Centropa, volume II, No 2, New York, 2002. Prelovšek, Damjan, *Josef Plečnik: Wagner's "Most Conservative" Student*, Centropa, volume VI, No 2, New York, 2006. Premerl, Tomislav, *Vrednovanje i zaštita novije arhitekture*, Arhitektura, br. 176-177, Zagreb, 1981, 86-89.
- Premierl, Tomislav, *Industrijska arhitektura između dva svjetska rata*, Čovjek i prostor, br. 8, Zagreb, 1983, 32.
- Premierl, Tomislav, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Zagreb, 1990.
- Prokop, Ursula, *Rudolf Perco: From the Wagnerschule to Monumental Red Vienna*, Centropa, volume VI, No 2, New York, 2006. Путник, Владана, *Прилог проучавању развојних токова међуратне стамбене архитектуре Београда*, Наслеђе, XIII, Београд, 2012, 153-166.
- Radović, Ranko, *Novi materijali i rađanje moderne arhitekture*, Arhitektura urbanizam, br. 44, Beograd, 1967, 45.
- Radović, Ranko, *Jugoslovenske škole arhitekture – učenje neimarstva*, Arhitektura urbanizam, br. 52, Beograd, 1968, 35-70.
- Radović Mahečić, D, *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Zagreb, 2007.
- Randáček, Jan, *Liberecká architektura 1895-1938*, Umění/Art, 6, Praha, 1999, 528-537.
- Riha, Cyril, *The Standardization and Export of Bat'a Towns in Central Europe*, Centropa, volume IX, No 2, New York, 2009. Rosselada, Max (ed.), *Raumplan versus Plan Libre*, Rotterdam, 2008.
- Rusan, Andrija, *Bečke vijesti*, Arhitektura, br. 186-188, Zagreb, 1983/84, 36.
- Svobodová, Markéta, *Czechoslovak Students of Architecture at the Bauhaus*, Umění/Art, 5, Praha, 2006, 406-419.
- Sisa, Jozsef, *Gottfried Semper in Hungary*, Centropa, volume II, No 2, New York, 2002.
- Stabenow, Jörg, *The Building of Cities and Nations. The Urban Construction of National Identity in the Work of Jože Plečnik in Prague and Ljubljana*, Umění/Art, 2, Praha, 2005, 127-141.
- Суботић, Ирина, *Зенит и авангарда двадесетих година*, Београд, 1983.
- Teige, Karel, *Kubizam*, Arhitektura, br. 19, Zagreb, 1965, 89. 33

- Tajge, Karel, *Avangarda u povlačenju*, *Ninov književni glasnik*, br. 3, Beograd 1985.
- Teige, Karel, *Baba in Prague. An Exhibition Colony by the Czechoslovak Werkbund*, *Umění/Art*, 3, Praha, 2013, 274-279.
- Тошева, Снежана, *Бранислав Којић*, Београд, 1998.
- Тошева, Снежана, *Организација и рад Архитектонског одељења Министарства грађевина у периоду између два светска рата*, *Наслеђе* бр. II, Београд, 1999, 171-181.
- Тошић, Драгутин, *Југословенске уметничке изложбе 1904-1927*, Београд, 1983.
- Trgovčević, Ljubinka, *Planirana elita. O studentima iz Srbije na evropskim univerzitetima u 19. veku*, Beograd, 2003.
- Ђоровић, Драгана, *Вртни град у Београду*, Београд, 2009.
- Forgacs, Eva, *A Struggle for International Presence: The Dilemma of Nationalism and Internationalism in Hungarian Modernism and Postmodernism*, Centropa, volume I, No 3, New York, 2001.
- Franz, Rainald, *A Note on Josef Hoffmann: Otto Wagner's Legacy and Modern Tradition*, Centropa, volume VI, No 2, New York, 2006.
- Frempton, Kenet, *Moderna arhitektura, Kritička istorija*, Beograd, 2004.
- Hanáčková, Marcela, *The Czech Group of CIAM since the Second World War*, *Umění/Art*, 2, Praha, 2008, 134-148.
- Harrod, Owen, *Villa Traub in Prague (1928): Bruno Paul and Pragmatic Functionalism*, *Umění/Art*, 2, Praha, 2001, 137-150.
- Hnídková, Vendula, *Rondocubism versus the National Style*, *Umění/Art*, 1, Praha, 2009, 74-84.
- Hnídková, Vendula (ed.), *The Avidness of Architecture: The Autobiographical Notes of Pavel Janák*, *Umění/Art*, 5, Praha, 2009, 477-494.
- Holčík, Štefan; Rusina, Ivan, *Umenie Bratislavy*, Bratislava, 1987.
- Howard, Jeremy, *East European Art*, Oxford, New York, 2006.
- Hříbek, Tomáš, *Karel Teige and the 'wissenschaftliche Weltauffassung'*, *Umění/Art*, 4, Praha, 2005, 366-384.
- Clegg, Elisabeth, *Art, Design and Architecture in Central Europe 1890-1920*, New Heaven and London, 2006.
- Чалић, Мари-Жанин, *Социјална историја Србије 1915-1941*, Београд, 2004.
- Čorak, Tjeljka, *U funkciji znaka. Drago Ibler i hrvatska arhitektura između dva rata*, Zagreb, 1981. 34

Čubriilo, Jasmina, *Yugoslav Avant-Garde Review Zenit (1921-1926) and its Links with Berlin*, Centropa, volume XII, No 3, New York, 2012. Šlapeta, Vladimir, *Češki funkcionalizam*, Arhitektura Urbanizam, br. 90-91, Beograd, 1983, 49-52.

Šlapeta, Vladimir, *Adolf Loos in češka arhitektura*, Arhitektov bilten, br. 70/71, Ljubljana, 1984, 48-63.

Šlapeta, Vladimir, *Uz izložbu arhitekture Kamila Roškota*, Arhitektov bilten, vanredni broj, Ljubljana, 1986.

Šlapeta, Vladimir, *Novi dom (1928) i Baba (1932)*, Čovjek i prostor, br. 11, Zagreb 1986, 24-25.

Šlapeta, Vladimir, *Jože Plečnik in Praga*, Arhitektov bilten, br. 87-88, Ljubljana, 1987, 14.

Šlapeta, Vladimir; Zatloukal, Pavel, *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*, Praha, 2010.

Švácha, Rostislav, *Towards futuristic motifs in Czech architecture*, Umění/Art, 3/4, Praha, 1997, 330-340.

Švácha, Rostislav, *Surrealism and Czech Functionalism*, Umění/Art, 4, Praha, 2008, 316-328.

Wiebenson, Dora; Sisa, Jozsef (ed), *The Architecture of Historic Hungary*, London, 1998.

Werkner, Patrick, *Austrian expressionism: the formative years*, Palo Alto, Calif., 1993.

ИЗВОРИ:

Архивска, музејска, библиотечка и грађа установа културе у Србији:

- Архив Југославије – Фондови Министарства грађевина, Министарства трговине и индустрије, Министарства иностраних послова, Посланстава Краљевине Југославије у Бечу, Будимпешти, Берлину и Прагу, Генералних конзулата у Будимпешти, Грацу, Брну, Франкфурту.

- Историјски архив Београда – Фондови Општине града Београда и Скупштине града Београда; Збирке фотографија, планова и мапа

- Архив САНУ

- Завод за заштиту споменика културе града Београда, Збирке досијеа културних добара, фототеке, планотеке и хемеротеке

- Народна библиотека Србије

- Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“
- Музеј града Београда
- Музеј науке и технике – Одељење архитектуре
- Уметничка галерија „Цвијета Зузорић“
- Приватне заоставштине архитеката Момира Коруновића, Петра и Бранка Крстића, Драгише Брашована, Милана Злоковића, Момчила Белобрка.

Архивска, музејска, библиотечка и грађа установа културе у иностранству:

- Architekturzentrum Wien
- MAK – Österreichisches Museum für angewandte Kunst / Gegenwartskunst
- Universitätsbibliothek TU Wien
- Universitätsbibliothek der Akademie der bildenden künste Wien
- Otto-Bartning-Archiv der Technische Universität Darmstadt
- Deutsche Architektur Zentrum Berlin
- Architekturmuseum der TU Berlin
- Archiv Českého vysokého učení technického v Praze
- Národní technické muzeum Praha
- Centre for Central European Architecture (CCEA) Prague
- Budapest Architecture Centrum
- National Archives of Hungary
- National Széchenyi Library Budapest
- Muzej za arhitekturo in oblikovanje Ljubljana
- Knjižnica Fakultete za arhitekturo Univerza v Ljubljani
- Хрватски државни архив
- Хрватски музеј архитектуре Загреб
- Кантонални завод за заштиту културно-хисторијског и природног наслеђења Сарајево

„Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију“

1.Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Биљана Мишић је рођена 14.фебруара 1976. у Бачкој Паланци. Основну школу је завршила у родном граду, а средње образовање стекла у средњој музичкој школи „Исидор Бајић“ у Новом Саду. Дипломирала је на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 2003. године. Од септембра исте године запослена у Заводу за заштиту споменика културе града Београда у оквиру Документационог центра, као и на задацима истраживања фондова, валоризације, израде елабората за потребе утврђивања културних добара и регулационих планова. Стекла статус историчара уметности конзерватора. Члан је Друштва конзерватора Србије од 2004. године. Ауторка више елабората за потребе утврђивања званичних културних добара на територији града Београда. Докторске студије Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је 2012. године на Одељењу за историју уметности код ментора проф. др Александра Кадијевића.

Истражује типолошку генезу и стилска обележја новије српске архитектуре у обухватном историјском раздобљу од 1865. до 1990.године. Поједине капиталне споменике проучава и монографски. Учесница неколико научних скупова и конференција. Сарађивала у припреми запажених стручних изложби и мањих пројеката. Компетентно водила стручну праксу студената београдског Филозофског и Архитектонског факултета јуна 2013.године (секција 3). У њеној библиографији се издвајају исцрпни историографски чланци објављени у часопису „Наслеђе“, посвећени београдском Сајму, Пошти 1, Евангеличкој цркви и Музеју ваздухопловства у Београду, као и егземпларна монографија „Палата Савезног извршног већа у Новом Београду“ из 2011. године. Објавила и инструктивне каталоге о значајним престоничким споменицима културе (Капетан-Мишином здању, Народном позоришту, Дому Народне скупштине и др.). У свима је детаљно образложила и изворима поткрепила своја стручна запажања, утирући пут новим тумачењима и вредновањима. Аналитички и фактографски знатно је обогатила корпус претходних сазнања о обухваћеним грађевинама, поспешујући

делотворнији третман службе заштите према њима. Бавила се и преиспитивањем методолошких полазишта валоризовања новије градитељске баштине.

Наслов дисертације коју је кандидаткиња пријавила и образложила гласи „Средњоевропски утицаји на развој београдске архитектуре (1919-1941)". У сагласју је са садржајем теме, изабране на основу досадашњих историографских искустава, стања расположивих извора и консултација са ментором.

2. Предмет и циљ дисертације: Тема колегинице Мишић је оригинална, значајна за развој науке, њену примену, односно развој научне мисли уопште. Њен предмет чине материјални и духовни елементи знатних средњоевропских утицаја заступљених у међуратној београдској архитектури, чији је ефекат мерљив са историјске дистанце. Осим кроз објекте и пројекте гостујућих средњоевропских пројектаната (Плечника, Сунка, Ерлиха, Попа, Марха, Бартнинга, Мезере, Рајнфелса и др.), утицаји су заступљени и у сфери урбанистичких идеја, архитектонској теорији, дневној критици и високошколској настави. Истраживачки усмерени средњоевропски ауторски методи (попут Лосовог „Раумплана") и стилски склопови (кубизам, експресионизам, рационализам, функционализам) су били прихваћени у тадашњој београдској архитектури, што важи и за конзервативније тенденције (академизам, постецесију и национално обојени романтизам).

У раду ће се вредновати ефективност примарних утицаја заступљених у домену пројектовања и обликовања, као и секундарних, усађених у теоријску и идеолошку базу архитектонске струке. Углавном су прихватани након узорних реализација и конкурсних пројеката средњоевропских градитеља, као и по завршетку значајних изложби, предавања и публицистичких прилога у којима су промовисане иновативне идеје.

Утицаји заступљени у програмској и морфолошко-структурној сфери пројектовања, мериће се на објектима на којима су примењени, почев од стамбених и пословно-комерцијалних, до спортских и сакралних. Обухватно сагледани, утицаји ће се компаративно вредновати и у склопу ширих друштвено-

политичких, економских и културолошких прожимања српске и других средњоевропских средина (Чехословачке, Мађарске, Немачке и Аустрије).

Циљ дисертације се огледа у свеобухватној реконструкцији и критичком просуђивању различитих средњоевропских утицаја регистрованих у међуратној београдској архитектури. Рашчлањени по центрима и државама, утицаји ће се вредновати кроз конкретне градитељске примере и нереализоване идеје, заступљене у опусима водећих предводника стилских праваца – Момира Коруновића (национални стил), Ивана Мештровића (југословенски стил), Матеје Блехе и Јарослава Прхала (академизам), Јана Дубовог, Вјекослава Муршеца, Душана Бабића, Светомира Лазића, Драгише Брашована и Николе Добровића (модернизам). Сагледавање утицаја у ширем југословенском контексту је такође незаобилазно, будући да су носиоци средњоевропских утицаја управо били хрватски и словеначки архитекти, који су градили диљем средњоевропског простора. Уз то, вредновањем средњоевропских утицаја у односу на остале који су долазили са запада и истока Европе - француског (развијен преко франкофилске генерације српских пројектаната и популарног ар декоа, а пред крај периода и Ле Корбизјеових српских ученика), и руског, заступљеног кроз деловање многобројних руских архитеката-емиграната, додатно ће се утврдити њихова историјска ефективност.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Након систематичног сакупљања релевантне изворне грађе и њене критичке обраде, предвиђено је припремање текстуалног садржаја дисертације, базираног на најсавременијим методолошким искуствима. Садржај дисертације ће се функционално систематизовати кроз следећа проблемско-расправна поглавља: „Увод“, „Београд и средња Европа: архитектонске споне“, „Елементи средњоевропског градитељства на примерима међуратне архитектуре Београда“, „Закључак“, „Прилози и илустрације“, „Литература и извори“. Адекватно структурирана, наведена поглавља ће свестрано осветлити тему и представити ауторкин истраживачки допринос. Својом фактографском подробношћу и

аналитичком слојевитошћу потпуно ће испунити предвиђену сврху и подстаћи даља проучавања.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању: Кандидаткиња заступа утемељене, за науку подстицајне тезе и хипотезе, са циљем да их делотворно потврди. У својој критериологији полази од чињенице да су новија средњоевропска искуства на пољу архитектуре и урбанизма традиционално прихватана у Србији као еманципаторска још од средине деветнаестог века, што се задржало и у међуратном периоду. Тај значајни утицај је допринео подизању општег културног нивоа српске средине у свим сферама друштвеног живота, рефлектујући се и на архитектонско-урбанистичку струку. Током двадесетих година прошлог века утицаји су се оваплотили претежно на пољу архитектуре соколских домова, мноштва академистички и романтичарски конципованих здања, а у четвртој углавном кроз модернистички обликоване грађевине. Последњих предратних година заступљени су и прихватањем одређених тоталитарних идеја. Теза да се утицај средњоевропских центара наставља и у послератном раздобљу је такође утемељена.

5. Методе које ће се у истраживању применити: Мултидисциплинарним приступом теми ауторка планира да широко осветли предмет свог истраживања. Отуд ће, осим градитељским доприносима, поклонити дужну пажњу и значајним друштвеним и културолошким предусловима који су иницирали прихватање средњоевропских архитектонских утицаја (идеја, метода и пракси) у Србији. Доследном применом принципа историјске дистанце, као и равноправним третирањем разнородних утицаја заступљених у материјалној и духовној архитектонској сфери, омогућиће се стварање целовите и јасне слике о њиховом карактеру.

Контекстуалистички и компаративно слојевито замишљен, ауторкин напор би требало да резултира одрживим тезама и хипотезама, а на крају и задуго подстицајним закључцима. Критичким сагледавањем историографских доприноса ранијих тумача, поспешиће се слојевитост укупне интерпретације. Периодизовање

и класификовање утврђених утицаја, уз њихову монографску анализу и карактеризацију, биће приоритетни циљеви кандидаткињине методологије.

6. Очекивани резултати и научни допринос: Очекује се потврда полазишних теза и хипотеза, као и досезање аргументованог научног дискурса који тему сагледава из кључних углова. Тиме ће се фонд сазнања о генези новије српске и југословенске архитектуре знатно обогатити, а досадашње представе о карактеру средњоевропских утицаја критички преиспитати. Подстаћи ће се и монографска проучавања општих стилских тенденција и ауторских метода базираних на прихваћеним средњоевропским утицајима, чиме ће се и развој савремене српске архитектонске историографије стваралачки преусмерити на теме изван матичног територијалног круга.

7. Закључак: Сматрајући предложену тему утемељеном и научно подстицајном, као и кандидаткињино образложење аргументованим, предлагемо Вам њено усвајање. Радом на овој дисертацији знатно ће се проширити методолошко поље поимања генеративних фактора којима је конституисан регионално препознатљив идентитет новије српске архитектуре, у међуратном раздобљу отворене за спољне упливе. Уз то, рад на дисертацији ће кандидаткињи донети суштински методолошки искорак, кључан за њен даљи истраживачки и конзерваторски рад.

Потписи чланова комисије

др Александар Кадијевић, редовни професор Филозофског факултета,
ментор

др Симона Чупић, ванредни професор Филозофског
факултета

др Јасмина Чубрило, ванредни професор Филозофског
факултета

др Ненад Радић, доцент Филозофског
факултета

у Београду 7.2.2014